

Landskap: Småland

Upptecknat av: Ant. Dahlén

Härad: Östbo

Adress: Estö

Socken: Tärnö

Berättat av: Valfrid Johansson, Tärnö

Uppteckningsår: 1935

Född år 1860 i Tärnö

Uppteckningen rör Karl Oder, "Kröcken" och "Pisan",
tre bizzareöden från 1800-talets Tärnö.

Realregister: V. 1

Sägersmannen är f.d. lantbrukaren
Valfrid Johansson, Hagahult, Tärnö. Upplysningar
om honom äro givna i uppteckningen.
"En afton med Valfrid Johansson" är år 1935.
Sägersmannen är skriftligt den bästa källan
av de tre föreliggande bizzareödena, som bekräftar
av fru Christina Jonsson, Norstorp, Bocke, Tärnö
född år 1853 i Tärnö. Valfrid Johansson skildrar
de tre bizzareödena var för sig och säger följande:

Skriv endast på denna sida!

93 sid.

J. Karl Oder (mkt. år 1825 - 1897)

ett bizzaröde på livets skuggsida.

Det fanns på sin tid ett original här i Tånnö, som hette Karl Oder. Jo han föddes omkring år 1825 och dog år 1897. Han var från början sockenskräddare, men han "dugde inte nycke' te'et!" Allt vad han arbetade var bara "krokt" (strunt), så Sven Pettersson fick snart bli sockenskräddaren i hans ställe. Sedan dess fick Karl Oder "gå på bājden" (bägga). Och det var inte på "minnand" (tänk) alltid, helst som han drabbades av den ena olyckan efter den andre. Han sökte så gott sig göra lät, att försörja sin stora familj med böggeri, och ibland uppträdde han som naturläkare. Men mestadels var han böggerare. Han

hade ju ett litet hemman här i Tåmsö, som
hetade Turuhund, så han kunde ju åtminstone
hålla en del försörjt sig med lantbruk. Men
arbetet på gården låg ofta helt nere, och Karl
Oder ville hellre "gå på böjden".

Det fanns ju 1800-talet ett bestämt
antal higgare i varje socken. Genom stämme-
beslut var det bestämt, att higgarna inte fingo
ligga utanför socknen, som de hllhörde. Där-
för inträffade det ganska drägliga historier, när
någon av higgarna fann hemsocknen för liten
och sökte sig över till andra socknar på sina higg-
färdar. Då var det till att skjuta hem honom,
så fort sig göra lät. En gång hade en higgare,
som "hetade åtungen", kommit över till grann-
socknen i Vämåns. Där var lantbrukaren
Karl Schiele fattigvårdsföreståndare. Karl

Schäcke mötte en vacker dag sin kollega i
Tämnö, Daniel Jonasson på Gallaregård,
och så kall honom i bestämd ton: "Du borde
hålla reda på Karl Oden!" Nu har han varit
här och liggat igen. Nu får du genast skylla
honom här, så att vi bli av med honom!
Men Daniel Jonasson blev honom inte
svaret skyldig: "Säg du, så kan, såg det
inte så bra. Nu har Trak Lögren gått
omkring i Tämnö i tre veckors tid och
ligger och "salar Guds ord". Eftersom du
ändå ska köra dit och hämta honom, får
det ska du ju, inte sant, så kan du gott
ta Karl Oden med dig!" Det tog härt,
ty Trak Lögren var Schäckes egen borgare.
Schäcke för väg som en bannad "hund"
och var inte "enveken" i sina brev, han verk-

Karl Oder hade det som sagt mycket
färdigt i sitt hem på gården Turalund.
Han var gift men hans hustru var
honon ofta borta. Det var kanske
därför, han hade så många nummer att
räkna. Det var nämligen tolv barn som
"kallades fram". På gamla dagar brukade
Karl Oder alltid säga, att han hade "12
barn i jorden, fem på jorden och sju
i prästingslandet Amerika". Alla barnen
voro mer eller mindre blinda, lalta och
lemmalyska. Den ene dottern Ida var
krympling, och hennes fingrar voro helt
hopkrumma. Och den dottern Elva var
krympling. Hon var fullkomligt lam.
En annan av barnen lever än här i Turalund
på sin fäders gård Turalund, som flickan ifråga

har skött alldeles ensam, fastän hon är blind
sedan unga år. En god presentation! Det är
Klara Karlson, "Blomma-Klara", som hon
allmänt kallas. Hon är född år 1867 och
är blindmissionär. Hon har en hel del av
sin fars poetiska begäring, som hon
fick användning för under sina långa resor
i Sverige. Hon har också en hel del av sin
fars humor och är skämtsamt och rofylld
aktig liksom han. Det var en gång en främ-
ling, som besökte henne, och hon sa då:
"Ja, se jag har mina sommargärkar. Hvar, se
då vill inte flytta, fastän jag sagt upp
den till avflyttning!" Enskan trodde, att
det var något Mochholms-herrskap, som talde
sär, men hon blev helt mogen, då hon fick
veta, vem sommargärkerna voro. Sedan fick

han sig ett gott skräck övergå allt. Sommar-
gästerna voro nämligen bara några surrande
flugor, som Blinna - Klara givit ett så fint
namn, kan veta!

På tal om barnen, så hade den ene
sonen blivit vanför, ty han fick ofta gå
vid sidan av och framför plogen, liksom
Petter Johan Skid, somen "Johannes på
Tällem".*/ Det var inte "närvarande" att de
plogen, kan veta!

Lika sorgligt, som det var för barnen
och husken, var det med utkomsten på
Tumhund. Karl Oden fick då smaka på alla
härsk lidanden. Särskilt svårt var det för

*/ Se uppteckningen av år 1935: "Johannes på Tällem
och hans son."

honon under missvärlären. Då hörde gä-
 rak bråk till ordningen i huset. En gång under
 missvärlåret 1869 kom min far förbi Tur-
 kund och fick höra ett Herrans öresen inifrån
 huset. Han rusade in och fick se Karl Oder
 och hans hustru "Lamma" gå varandra allt
 vad de kunde, veroid Karl Oder upprepade gånger
 ryckte sin hustru i hårflåten. "Är du vetig?"
 skrek far och höll Karl Oder tillbaka. När
 denne hunnit lugna sig litet, sade han för
 att förklara orsaken till bräket:

"När födan går i grum,
 så blir sängen krum!"

Det var nog hans ständiga melbetygner
 och hans sorgliga familjeförhållanden, som
 brutit ner honom. Ofte var han oreglerlig och
 våldsam, och till sist märkte man vekk ho-

nam, då anfallen kommo. Det låg nog
ransinne i släppen.

Men då han var som bäst, var
han mycket gladlynt och humoristisk. Han
höll sig oftast uppe med sitt skämt. På
sina bizzarfärder bjödde han med all
fräga, om det var någon, som "ville
ått hans säck i dag?" Och han verkade
allt inte nedstämd, då han som vanligt
sade: "Förlåt, se Karl Ode är ute och går
i dag. Kan han kanske få litet sägel
(sörel) och kaka?" Det var nog inte så "minut"
(litt) att gå på bryden, kan vara, och ofta helt
leva på andras ned, som Karl Ode fick göra.
Men ändå var det sällan, som han då inte
var skälsk och uppmärksam och full av
kavalleri. Det var förnedring och vara många år.

Jag minns särskilt en gång, när han var på besök hos min far och började skänka över några ankor, som han fick se på gårdsplanen. "Nej, men se, vad är det för något?" frågade han med en humoristisk glimt i ögat. "Det är allt ankor!" sa far. "Ja, var man på, så brokiga och brokiga fjädrar den har!" sa Karl Oden i en högre ton och deklamerade till sist: "Vad allt i Guds natur är märkligt! Det där är ett dytt av Guds natur!" En annan gång kom han till Lungegård i Brokegård (gård i Tåmör), som kokade "fem koralars" - kornmjölsgröt till honom och fyra andra i huset. Då Karl Oden ätiten stund sköt han bestemt blicken ifrån sig och sa: "Li, det kommer åt mig ibland, att jag får 'mage-sjäm', då jag äter kornmjölsgröt." Och sen höll han en lång, rolig föreläsning om värden av att kornmjölen svälles, då de inte var riktigt malda.

Karl Oden kunde rimmade bälke än de flesta
här i "bajden", och han hade nog som sagt godlik
begärning och var så mild en diktare. Ett färdigt
uttryck, som han ofta kom med, då man
mötte honom var: "Chrysten velkas eller
fjörlossning, fikontredet grönska och vären
helt under", ett uttryck, som han nog delvis
fick ur bibeln. Han kunde dock gärna ofta
sätta ihop en del goda rimmor och rim.
Några sådana finnes dock inte längre
kvar i världen och jag tror inte att någon
hans, "Blinne - Klera", kommer ihåg några.

Han hade tillika "mål i buken", som
man säger. Man menar, att han hade
god röst och sjöng ofta och bra, liksom hans dotter
"Blinne - Klera", som är mycket musikalisk. När
han gick på sin tiggarevandring i "bajden", både

bornen ofta sina föräldrar: "Be en yngre
liten!" Och då sjöng Karl-Oder med fri-
motig röst, så att det dånade och stannade
lekten därtill. När han slutat sjunga,
fick han ofta en brödkaka och litet sigel
med sig hem. Ofta förskade sig inte
pojkar i stengelältern, utan passade
så ofta de kunde gå, att driva gäsk med
horna och gav därför den stöckeren små-
slantar, bara för att ha skoj, då han bör-
jade sjunga för slantarna.

Karl Oder var tillika läkkekunnig. Han
kunde särskilt bra bota lindväck och lund-
väck och kallade sig själv på skämt för
doktor "Välgör" (antagligen förkortning av Vålgoraren).
Det namnet gick han under bl a. i Smålands

Rydholm. Där hade han fått gott namn
som sig som doktor. Han bodde bl. a en
flicka från reumatism och flera från
huvudvärk och leddvärk. För varje sjuk-
berök fick han vanligen en kaka "oskuret"
(oskuret) bröd. Det var rätt mycket på den
tiden, ty det var mitt under missväxtåren
och de år, som följde därpå. År 1868
kom det en förskräcklig torke, och värsta
år var skörden helt förstörd. Även år 1870
medförde svår missväxt, men sedan blev
det ju bättre. En gång under missväxtåren
kom Karl Oden till ett fattigt ställe
för att bota en kvinna, som hade gikt.
Men det blev bara "krobb" (fiasko, skunt)
den gången. Det värsta var dock, att när doktor
"Välgör" skulle gå, tog han olovandes ett skävel

-14-
5076

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

bröd från kök-bordet som lön för sjukkost.
Vi fingo snart höra blås om hans tilltag,
och min far skaffade honom ved en öfvel,
som han nog sent glömde. Han grät ymnigt
då och sade, att han ängade sin försyndelse,
men han fick väl aldrig råd att gottgöra,
sed han hade brutit den barkaren.

Han dog år 1897, och var då om-
kring 70 år gammal. Han hade som vanligt
pröva på huck sorger var än det flesta,
så det var en välgörning att han fick dö,
den backens Karl Oler.

II "Kröken" (föd omkr år 1900).LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15

En annan liggare, som gjorde mycket
väsen av sig i skulet på 1800-talet var Johannes
på diden (Elmerheden, Tännä), som allmänt kallades
"Kröken". Han fick det namnet, emedan han
gick på kryckor, en i vardera armvecket.
Hans ena ben var alltid kinkigt, ända sedan
han förstört det på ett äventyr nere på Tännä-
gärsgivaregård. Där höll han ofta till och drack
omäktligt särskilt i unga år. Han blev snart känd
för att vara le och ogudaktig och "sträpke" (ströt)
ofta över sin styrka. Det var en fuling, en "länga"
till att slåss, grov och vrig som han var. Han
var verkhöjt stark i "hasen" (benet), och han
utmanade ofta alla till att söka kröka hans
ben, då han låg ned ryggen på golvet och

sträckte benet rakt upp. Det tycktes oerösligt att kröka hans ben, men en gång fann han sin överman, och då tog det ett bräckt stut på hans utmaningar. Hans besegrare var Iven Jonasson, som var morfar till Hilde Bengtson på Vägaholm.* Kräken grände den ödesdigra gängen sina munkler så hårt, att de brust, det blev mindre inre skador och blödningar, så att benet för alltid var knäckt. Så låg gick som rentligt högsod före fall!

Om en olycksfallet blev Kräken fattigt gift, men skildes snart, varefter båda började "gå på böjden" (bizza). Kräken dogde ju inte mycket till, efter det att han fått sitt ben fördärvat, och han fick därför ofta leva helt på andras nåd. Det

*/ Hyskelmarens vördnads, Vägaholm, Tånnis

5076-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

var nog inte "missant" (lätt) för honom, som
föret skrämt så mycket över sin stycka, kan veta.
Och när hans skilda barn fick gå omkring och
ligga på gamla dar. En gång komna de hän-
deberis båda ^{hit} ner till Hagshult, och gick ovan-
der om varandras nävarar in genom var sin
dörr. Moran bad dem genast sitta ner, och
utan bråk gav hon dem båda gröt. Men det
var allt en jämsam situation, kan veta. Där
sitter de mitt emot varandra och blängde
på och på varandra, fast så inte ett ord.
Körken skyndade sig först från bordet och
sade sedan i myg till moran: "Se, en blir
så skamsen, så en vill inte gärna se en
helt annans, kan veta!"

Sedan han blivit buggare, bodde han
först hos "En på hiden" (se uppteckningen: "En

Skriv endast på denna sida!

gå Liden", år 1935), som jag först talat om
 "Ivan på Liden" (Elmes Liden, Tännö) hade ersätt-
 ning för att han fick bo där. Men sedan
 flyttade Kröken ner till Othors här bredvid
 Högskult. Den gården hade fått sitt namn
 av ägarens och hans hustrus namn. De hette
 nämligen Otto och Eva, och så det blev det sedan
 Othors. Men ofta brukade Kröken vara hos
 soldat Lindgren på Rådmanstorp, ett ställe, som
 ofta kallades "Gatan". Där fiskades det mycket,
 och Kröken hjälpte till med att binda nät o. d.
 Soldat Lindgren var mycket "framsägda" (fri-
 präkig) och skämtade ofta grovt med Kröken,
 som alltid tog illa upp och svar och gick av.
 Så det var ett liv på "Gatan", han och.

Som tidigare gick Kröken länge i
 skolan. Han var ganska egendomlig och, där

han kom med en säse bunden på ryggen och
staplande fram på sina kryckor. Han brukte
jämnt gråta som en gulle, särskilt när
man stod och talade med honom. Likom
Hertig Oden hade han ett ständigt uttryck, när
han "gick på bjorden" med sin säck. Då han
kom till en gård, brukade han nästan alltid
 säga på sin:

"Den som är kacker,
han give mig litet i säcken!"

På sina liggerfärder brukte han ofta
byta med sig vändiga nät för att laga dem
och byt ut gamla mot beställningar på nya nät.
Det levde han på vid tiden av liggeryrket.
På gamla dagar var kröken mycket skicklig i
sin konst och hand mycket väl särskilt då
mot att njärder. Han brukade nästan alltid

- 20 -
5076

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20

få "jööbo" (bo), nästen till finkarna. Tillika
gjorde han ännuflören, vetar och näfjeter
till den.

Han dog i början på 1800-talet.
Hans liv var ju inte så sorgligt, som Karl
Oders, men han fick ju också dela ett sorgligt
liggeröde. Fast det var ju Kärken själv skuld
till, kan vara!

III. "Pisan", en originell biggeska

På slutet av 1800-talet fanns här i Tärnå ett annat original, en "katerkone", som på gamla dar fick "gå på böjden". Hon var en "katerläkt", och kallades allmänt för "Pisan", vad det nu skall betyda. Vad hon egentligen betydde, vet jag inte.

Pisan var mycket egendomlig i sin klädedräkt, vad det nu skulle fräna till. Hon hade nämligen på sig så mycket kläder, att hon knappt kunde röra sig, och det var ogörligt för henne att gå från ställe till ställe. Det var nog mest för att tillfredsställa sin behövslighet, som hon så klädde sig, kan vara, men hon gällde alltid annu att få ika. Därför skrekade bönderna

hemme från det ena stället till det andra.
Lugen ville ju låta henne skema på
sin gård, ty hon forde alltid med sig
en massa skya, så kringlyttad som
hon var, kan veta! Därför var hon
ständigt på resande fot från gård till
gård.

Men en gång bestod några bönder här
i Tåmrö, att skrämma henne bort från
socknen för alltid. Pisan hade kommit
till deras gård, och de satte henne skes
upp i en stöde, ty det var mitt i vintern,
och körde henne över den tillfrusnajön
vidöstern till andra sidanjön. Men när
de kört ett gott stycke överjön, skenade
de och högg upp en rak i isen utan att
läsa och god till Pisan. Hon satte och såg

på deras gördanden och lidanden en stund
och tänkte väl på ingenting, liksom man kan
göra. Skäde under vinkarna*, kan rek. Men så
skrek bönderna, så att det gick genom mörk och
ben: "Nu ska vi allt bli av med Pisonen!!!"
Hon fallade genast galoppen och blev alldeles
dödskränd. Hon började gallskräka av alla krafter,
och det oholiga hände. Men all hjärnspång
hon, allt ned bygen hölls, bort från staden
och stannade inte förrän hon kommit i
märket av den andra skanden. Sedan
var ämbetsfore de bönderna fria från
hennes besök, kan rek!

* / Sagemannen inryfter den snart kända enckdoken, att
skänken om vinkarna "viller" sig tänka, och då han inte tänker, så bara "viller" han.